

[0678]

FJOUWER WURDSTUDZJES

*Teake Hoekema*1. DE SKIERMUNTSEAGER *KALLEMOOI**foar Sytse Jan van der Molen**Zusammenfassung*

Schm. kallemooi 'Maibaum' ist nicht der 'kahle Maibaum', sondern der als Maibaum benutzte Klamei, ein längsschiffs verwendeter Fussbodenbalken.

Foar de namme fan de maaiebeam dy't pinkstersneons op it Skiermûntseach opset wurdt, de *kallemooi*, is oan no ta gjin befredigjende ferklearring jûn. De *Encyclopedie van Friesland* út 1958 is fan dat net fierder kommen as wat Waling Dykstra yn 1903 yn it twadde diel fan syn *Friesch Woordenboek* ornearre: it soe betsjutte 'kale mei'. No is Skm. 'mooi' yndied ûnder oaren it wurd foar 'maaie' en yn it Hollânsk kin 'mei' behalven de moanne ek betsjutte 'maaiebeam' en 'bloeiende tûke'.¹ Dy lêste betsjutting fine wy bygelyks ek yn it Ingelske *may* foar 'blossoms of the hawthorn'.² It Frânske *mai* betsjut sawol 'maaiebeam'³ as 'flowers and branches collected to celebrate 1 May'.² en datselde jildt foar it Deenske *maj*.⁴ Foar ús wurd 'maaie' binne dy betsjuttingen lykwols net oerlevere. S.J. van der Molen hat Dykstra syn ferklearring dan ek 'wat al te eenvoudig' neamd.⁵ Dêr komt noch by dat it eigenskipswurd 'keal' yn it Skm. *kail* is en nea *kal* west hat.⁶ Der soe dan allinne de mooglikheid oerbliuwe dat *-mooi* hjir oarspronklik de tiidsoantsjutting fan it feest west hat. At wy dêr efkes fan útgeane, is de konsekwinsje dat wy yn *kallemooi* te dwaan hawwe mei in gearstald wurd

¹. Van Dale, Groot wb. der Ned. taal 11. dr. s.v. *mei*.

². C.T. Onions, The Oxford Dictionary of English Etymology repr. 1967 s.v. *maj*².

³. Van Dale, Groot wb. Frans-Nederlands 1. dr. 2. opl. s.v. *mai*.

⁴. Ordbog over det danske sprog (= ODS) s.v. *maj*².

⁵. Friesche kalenderfeesten (Den Haag [1941]) s. 80.

⁶. Ferl.: Arne Spenter, Der Vokalismus der akzentuierten Silben in der Schm. Mundart (Kopenhagen 1968) s. 172.

mei *kalle-* as ûnferklearre earste part. De foarnamme *Kalle* of in restant fan de wetterplantnamme *kallem* sil it net wêze. Van der Molen neamt twa opfettingen, dy't koartsein hjir op delkomme: 1. oan it Hollânske tiidwurd *kallen* besibbe is it Gallo-Latynske *gallus* 'hoanne' en 'Kallemooi zou dus ook hane-mei kunnen betekenen,⁷ dêr't tsjin yn te lizzen is dat it Frysk 'sa'n tiidwurd net ken en men ek net samar fan sa'n tiidwurd oerspronge kin op 'e hoanne; it Flaamsk, mar it Frysk net, hat it wurd *kalle* foar roeken en eksters,⁸ net foar de hoanne.- 2. Van der Molen freget him ôf 'of niet oorspronkelijk kallemooi de naam kan zijn van het oude-vrouwenoffer dat later vervangen werd door het hane-offer, met behoud van den naam' en bringt *kalle-* yn ferbân mei it wurd *kol* 'tsjoenster', dêrby ferwizend nei in bydrage fan Erik Bergkvist,⁹ mar it Frysk hat, oars as de súdlike Lege Lannen, foar 'frommeske' net it wurd *kalle*,¹⁰ dat wol út it Hebrieusk komme moat en neffens de etymologen nei alle gedachten neat te krijen hat mei *kol*.¹¹

Hokker mooglikheden fan in ferklearring bliuwe der dan oer? It leit my sa by dat dat *-mooi* fan *kallemooi*, sa fanselssprekkend at it like om dêr it wurd 'maaie' yn te sjen, ús ferbjustere en de wei nei in bettere ferklearring blokkearre hat.

At wy yn de beneamingen foar 'maaiebeam' it earste part effen gewurde litte, hâlde wy yn it Frysk en de oanswettende spraken moai saaklike oantsjuttingen oer: Frysk *-beam*, Hollânsk *-boom*, Dútsk *-baum*, Ingelsk *pole*, Deensk *-stang*, Sweedsk *-stång*. Dy lêste beneamingen tsjutte der al op dat wy net altyd mei in *l i b b e n e* beam te dwaan hawwe¹² en ek at der àl praat wurdt fan in beam, kin it materiaal út dea hout bestean: 'een dikke mast of paal' (dêr't dan op it Skiermûntseach tsjintwurdich noch in jiffer boppe oan fêstspikere wurdt).¹³ Om yn 'e neite te bliuwen, te Sâltkamp - Sautkampen, sa't de eilanners sizze - 'richtte men om Pinkster een oude scheepsmast op, versierd met een grote hoageldoarnstroek' seit K. ter Laan

⁷. O.w. s. 80.

⁸. WNT s.v. *kalle* (II).

⁹. O.w. s. 80-81. Bergkvist syn bydrage 'Westfries. kôl 'Blesse', nl. kol 'Hexe' und schwed. Blå-kulla 'die Blaue Jungfrau'; 'Hölle" stiet yn it Frysk Jierboek 1938 s. 9-22.

¹⁰. WNT s.v. *kalle*(I).

¹¹. Sa bygelyks Jan de Vries, NEW s.v. *kol*.

¹². S.J. van der Molen, o.w. s. 79.

¹³. S. J. van der Molen, o.w. s. 75.

i.v. *hoaneboom* yn syn *Nieuw Groninger Woordenboek* en Van der Molen hellet behalven Sâltkamp ek Peazens en Wierum oan as plakken dêr't it feest fierd waard.¹⁴ Soene de Skiermûntseagers ynstee fan in mêst oarspronklik ek ris in oar 1 a n g skipsûnderdiel, oanspield of net, brûkt hawwe kinne? Ik haw it each op in *kalmei* - it WNT hat *kalmaai* - *klamei* of *klamaai*, dat by Van Dale o.w. as earste betsjutting - en dy sille wy hjir ha moatte - hat: 'langsscheepse legger, in de dekbalken ingelaten en zich over de gehele lengte van het schip uitstrekkend'. It is in fakterm en lykas sa folle faktermen net yn de iene of de oare foarm oerlevere yn de Fryske wurdboeken. Mar oan *kalmei/kalmaai* beandert - mei svarabhaktifokaal - folslein de Skm. foarm *kalle mooi*, mei noch altyd de klam op itselde lêste wurdlied. Op in eilân mei sa'n sterke seefarjerstradysje moatte de lju op 'e hichte west hawwe mei ding en namme. West hawwe - want no't dy tiden fier efter ús lizze, is it wurd *kalle mooi* in riedling wurden. Nammers, freegje hjoeddedei ris tûzen Hollanners nei in klamaai en ik doar te wedzjen dat der net ien mear is dy't it wit. Van Dale jout as fierdere betsjuttings 'tegen het dek aangebrachte beugel waaraan de kooien worden opgehangen' en 'klamaaijzer' en ûnderskaat fierders noch it homonym *kalmei* - ek bekend út it Frysk - foar 'dridze'.¹⁵ Jan de Vries slút ús wurd, dat er allinne mei de betsjutting 'brouizer' neamt, oan by it Hollânske *klam* 'spie, keg, werktuig van houtzagers'.¹⁶ Spitigernôch lit er him net út oer de oare hjir neamde betsjuttings. Wiist dy klam op it lêste wurdlied der op dat it wurd ús út of fia de Romaanske talen oanstoarn is? It etymologysk wurdboek fan Franck-Van Wijk-Van Haeringen wiist i.v. *klamaai* op it Leechdútske *klamei* - it Deensk hat it dêrwei of út it Hollânsk liend as *klamaj*¹⁷ - mar konkludearret fierders: 'Van duisteren oorsprong'. Ier of let sil it fierdere komôf grif in kear boppe wetter komme.

Kalle mooi, oarspronklik de namme fan in ferbiningsbalke foar de dekbalken fan in skip, yn ús konkreet gefal faaks ienris in tafallich stik wrakhout, wurdt de namme fan de topdei foar de eilanners: gjin ferbân mei fegetaasjegeasten, tsjoensters, in hoanne as demoaneferdriuwend of fruchtberens befoarderjend simboal.¹⁸ Yn hast dûbele sin jildt hjir Ferdinand de

¹⁴. O.w. s. 78, dêr't ferwiisd wurdt nei De Telegraaf fan 28-5-1931.

¹⁵. Yn Van Dale o.w. is ien en oar te finen op *klamaai*; it WNT hat dêrnjonken *kalmaai* en *kalmei*.

¹⁶. O.w. s.v. *klamaai*.

¹⁷. ODS s.v. *klamaj*.

¹⁸. S. J. van der Molen, o.w., s. 79-80.

Saussure syn útspraak 'le signe linguistique est arbitraire' of 'it brûkte taalkundige simboal seit a s s a d a n i c h neat oer wat it oantsjut'.¹⁹ Mar dat jildt krechtsa foar de namme fan it feest dêr't Kallemooi - al of net fan âlds - in ûnderdiel fan is: Pinkster, út Gryksk *pentêkostê* 'fyftichste' - dei nei Peaske nammentlik. Kin men feesten ûnromantysker beneame as mei in stik wrakhout of telwurd? Myn ûntskuldiging foar de ûntmytologisearing.

2. HEARD '(UNDER)KOARSTE'; HEARDICH

Summary

*The word heard 'crust' crops up for the first time in 1982, viz. on p. 365 of Samle Fersen fan D.H. Kiestra (Boalsert). Upon inquiry it appeared that there was a derived adjective as well: heardich Neither of these is found in the existent dictionaries. Heard is to be derived from *hertha, which occurs in Old High German as herdo, in Old English as herþa / heorþa, both meaning 'skin, hide'. Cognates are Russian kora 'crust' and Latin cortex 'bark'. Also compare hid (Heligoland), which means both 'skin' and 'crust'.*

Doe't Douwe Tamminga en ik dwaande wiene mei de útjefte fan Douwe Hermans Kiestra syn samle fersen, yn 1982 útkommen te Bolsert, wie der yn de fjirde strofe fan it net earder publisearre fers 'Us deistich brea' in wurd dat net yn de doe besteande wurdboeken te finen wie. Dy strofe begjint sa:

*Yt de bôle no, myn soan,
It baksel fan dat deistich koarn.
Heard en koarste sit der oan,
Wat smakket kleare bôle skoan! (útj. s. 365).*

Wat betsjut *heard*? Kiestra syn oarehelte wie in bakkersdochter en mooglik hat er it wurd yn har fermidden opdien en sa yn dit fers in noch net notearre fakterm fêsthoden. Ik gong te riede by in oare Fryske skriuwer, dy't teffens bakker west hie: Paulus Akkerman. Ut syn brief, datearre Drachten 21-11-'80, helje ik hjir it folgjende oan:

¹⁹. Cours de linguistique générale 4. éd. (Paris 1949) s. 100.

'Dit giet oer 'Heard'. Yndied wie dat de ûnderkoarste fan in bôle. Sels haw ik it wurd wol neamen heard, om alhiel wis te wêzen haw ik myn ljocht opstutsen by ien fan tachtich. Yndertiid praten bakkers foaral fan heard (en dan haw ik it oer de Klaai) as it om flierbôlen gyng, bôlen dy't sa op 'e ûnsflier sketten waarden. As de flier wat te hjit wie en de bôlen te lang stean moasten om fan boppen wat kleur te krijen, sei in bakker fan sa'n bôle dat er te folle heard hie, sa prate 'r ek fan dy gleone ûnsflier dy't te heardich wie. Wy hawwe it no oer de tiid fansels doe't der mei turf en takken stookt waard. 'Heard' is yn it fers fan Kiestra wol op syn plak, dat sil dúdlik wêze. In oare fraach is, wêr komt it wurd wei?"

Akkerman freget him ôf - mar seit der by: 'no begjin ik te rieden' - oft it mooglik wat mei it haadwurd 'hurd' út te stean hat; fan de gleone hurdsstiennen nei de gleone ûnsflier is ommers net sa'n grutte stap, skriuwt er. Dat Akkerman oan de hurd tocht, wie sa frjemd net, want sizze de Stedfriezen en de Amelanners ek net fan *heard* en dy fan Aast fan *hêrd*, lykas ús *heard* fansels mei in stomme *r*? Dat soe ynhâlde dat yn it Frysk fan de fêstewâl it Aldfryske *herth* sawol in útjouwing hân hie ta *hurd* as ien ta *heard*, mei dit semantyske ferskil dat it earste 'stookflier' betsjutte en it twadde it risseltaat dat dy flier efterlit op in bôle.

F. Holthausen syn *Altenglisches etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg, ²1963) holp ús út de dream. Dêr fine wy it wurd *hearda* foar 'fel'; J. Bosworth hat dêrfoar it dûbellemma *heorþa*, *herþa* yn *An Anglo-Saxon Dictionary* (werpr. Oxford, 1973). Holthausen ferwiist nei it Aldheechdútske swakke masculinum *herdo*, dat de fjirde jefte fan it *Althochdeutsches Glossenwörterbuch* (Heidelberg, 1978) oerset mei 'vellus; Schaffell', en fierders nei it Russyske *kora* 'koarste' en it Latynske *cortex* 'bast'. Foar it Frysk is dus út te gean fan in foarm **hertha*, *-e*, dy't mei rekking fan it stamlûd en ferlies fan it einlûd ús *heard* opsmyt.

In moaie parallel fan hoe't it wurd foar 'fel' ek de breakoarste oantsjutte kin fûn ik yn in Hilgolanner reltsje oer de âlde bakker Djoab (Jaap), dat Geart B. Droege meidielde yn de *Frisian News Items* 39 (1983) nr 2 (april-dec.) op s. 49. Dêrút dizze rigel: 'Bakker Djoab, deet Broa hat har *Hid* hid!' (Droege set oer: 'Baker D., that/the bread had a hard crust!'). Dat Hilgolanner wurd komt - oars as ús (lien)wurd *hûd* - streekrjocht út it Aldfryske *hēd* 'hûd', 'fel' en hie yn ús Frysk eigentlik **hied* wurde moatten.

Akkerman risservearre de *heard* dúdlik foar de ûnderste koarste fan de bôle en ek by Kiestra sil *heard* in part fan de hiele koarste wêze. Dat liket in heap op lettere spesjalisasje; *koarste* is in lienwurd, giet tobek op it Latynske *crusta* en hat grif al ier it eigen wurd, dat oarspronklik wol de

hiele koarste oantsjut hat, letterlik nei it ûnderste plak krongen. Sa kin it WFT dus yn alle gefallen twa lemma's, *heard* en *heardich*, mear jaan as it *Frysk Wurdboek* fan 1984.

3. SEALTER BAARLE 'PRATE'

Summary

Hans Matuszak was right when he thought that Saterlandic baale 'speak, talk' was related to French parler (cf. his dissertation Die Saterfriesischen Mundarten, Bonn, 1951, p. 135). It is the same word as barlen, which occurs in all kinds of sources containing thieves' and soldiers' slang. In fact initial b is found as early as 1490. Saterlandic will have acquired it via Low German with vowel lengthening before -rl-.

Taallju ha net altyd eare fan har wurk. Al yn de achtste jiergong fan dit tydskrift (1959) hat prof. dr. W.J. Buma de namme fan it bekende stik boere- en slachtersark, oan dy tiid ta skreaun as *aed*, op grûn fan de etymology ferbetterje kinnen ta *aerd*, mar like goed fine wy anno 1984 op 'e earste side fan it *Frysk Wurdboek* en fan it *WFT* dêrfoar as lemma *aad*, dat dus *aard* wêze moatten hie. Sil it mei de útkomst fan wat hjir folget oars gean? Ik hoopje it mar.

It koe wol net oars as Pyt Kramer moast, by al syn fertsjinsten foar it Sealtersk, in kear besykje om it foar it each typyske Sealter wurd *baale* 'prate' te plak te bringen.¹ Hy hallet op s. 70 de net printe dissertaasje *Die saterfriesischen Mundarten* (Bonn 1951) fan H. Matuszak oan, dy't him dêryn op s. 135 ôffrege oft *baale* tebekgong op Frânsk *parler*. Dat wol Kramer net oan. Hy bringt syn beswieren sa ûnder wurden: 'Erstens ist es unwahrscheinlich, dass ein so häufig vorkommendes Wort aus dem Französischen entlehnt sein sollte. Ausserdem ist in anderen Lehnwörtern aus dem Frz. das anlautende *p* erhalten: *Paat* 'Teil', *Pots* 'lain' 'Porzellan', *ple'sierelk* 'freudig'. Auch tritt bei *baale* das bei jüngeren Lehnwörtern oft vorkommende starke Wechseln der Aussprache nicht auf; dabei hätte man im Sfr. dann sicher Varianten mit Spuren des *r* erwarten können.' Kramer hat it himsels dêrnei

¹. Saterfriesisch *baale* 'reden, sprechen', *Us Wurk* 32 (1984) s. 70-77, oanfolle yn id. 33 (1985) s. 50.

ûnhjirmlike lestich makke om *baale* ôfliede te kinnen fan de Yndogermaanske woartel **bhel*.

It finen fan wurdôfliedingen is gauris in kwestje fan gelok. Jierren lyn krige ik fan Hans Peter Althaus in oerprintsel fan syn bydrage *Landsknechtsprache und Rotwelsch in Schlesien*² en dêryn wurdt jin de etymology fan *baale* om sa mar te sizzen op in prissentearbledsje oanbean. De skriuwer jout yn syn artikel in tekst út 1652 wer en foeget dêr in wurdlist oan ta mei ferwizingen nei makliker tagonklike boarnen. Om't syn stik ferskynde yn in tydskrift dat elk net sa mar ta syn foldwaan hat is it net wei en neam hjir dy boarnen dy't er oanhellet by it wurd dat de wjergader is fan Sealter *baale*. In part dêrfan is werprinte yn F. Kluge, *Rotwelsch. Quellen und Wortschatz der Gaunersprache und der verwandten Geheimsprachen. I. Rotwelsches Quellenbuch* (Strassburg 1901), nammentlik:

1490: Gerold Edlibach (by Kluge s. 19-20)

1510: Der hochdeutsche Liber Vagatorum (by Kluge s. 35-55)

1510: Der niederdeutsche Liber Vagatorum (by Kluge s. 58-78)

1652: Wencel Scherffer von Scherffenstein, Martis Teutsche Ordonantz vermisch mit gewöhnlicher Feld: oder Rotwälschen Spraache an seine treue Bursche, (by Kluge s. 155-160), hjir oanhelle neffens it oarspronklik, dat te finen is op s. 420-423 fan Scherffer syn Geist- und weltlicher Gedichte. Erster Teil (Brieg, Christoff Tschorn, 1652), dêr't it op s. 423-425 folge wurdt fan wurdferklearringen

Fierders:

1618: Jacob Ayrer, Opus theatricum (Nürnberg, 1618)

1640: (Wunderliche und warhafftige) Gesichte Psilanders von Sittewald von Hanss Michael Moscherosch [opnij útjûn fan] Felix Bobertag. Berlin & Stuttgart s.j. (= Deutsche Nat.-Lit. hrsg. von J. Kürschner, 32); Moscherosch foege oan syn teksten in wurdboek ta

1837: Titus Tobler, Appenzellischer Sprachschatz (Zürich 1837)

1854: Deutsches Wörterbuch (bruorren Grimm) I (Leipzig 1854)

De foarmen binne:

1490: Gerold Edlibach: *barlet* (participium perfecti)

1510: Liber Vagatorum (Heechdútsk): *barlen*

1510: Liber Vagatorum (Leechdútsk): *barlen*

². Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde VII (1962-1963) s. 66-91.

1618: Ayrer s. 47a: *barln*

1640: Moscherosch: *barlen*

1652: Scherffer s. 422: *barlen* (ferklearre op s. 424); id. s. 423: *barlaren* (ferklearre op s. 425)

1837: Tobler s. 36a: *parla*

1854: Deutsches Wörterbuch I s. 1134: *barlen* 'parlieren'

Siegmund A. Wolf seit yn syn *Wörterbuch des Rotwelschen. Deutsche Gaunersprache* (Mannheim 1956) fan *barlen*: 'Zu frz. *parler* 'sprechen, reden'.

Bargoensk noch soldatetaal binne oan ien kontrei bûn³ en Althaus fynt foar Scherffer syn foarmen út Sileezje fier en hein stipe. At it Leechdútsk *barlen* (hân) hat, is it net sa frjemd dat it Sealtersk it oerskipe, mèi de *b* b-anlaut. It stamlûd waard rutsen foar *-rl-* en letter waard de *r* stom, gjin reden om him net te skriuwen, om't wy dan de ferbiningen mei oare talen in flinke knoei jouwe, sterker: it feit dat *baale* sûnderdat we de skriuwers dêr in ferwyt fan meitsje kinne oan no ta sûnder *r* skreaun waard, hat ús it sicht op 'e etymology knap benommen. Om 'e selde reden pleitsje ik derfoar om tenei ek *paart* en *haart* te skriuwen.

Ik hoopje dat it foargeande Kramer syn beswieren tsjin Matuszak syn foarsichtich formulearre etymology folslein weinimme sil.

4. SEALTER *OOLK* 'GLUPSK, SLUCHSLIM'

Summary

*In Kopenhagener Germanistische Studien I (1969, p. 80) Nils Århammar tentatively derives Saterlandic Frisian ook 'cunning crafty' from *aldlik (Old English ealdlic) 'old, ageing, which is objectionable on semantic grounds. It must be considered related to Dutch olijk, which among other things may mean 'cunning, mean' and has been explained as derived from earlier ôde 'light, easy'; cf. Old English eade.*

³. Us wurden *rânsel*, *goochem* en *stikem* stamme bygelyks alle trije út dy talen en út de soldatetaal is ús yn de lêste fjirtich jier in wurd as *bale* 'skjin jins nocht hawwe' oanwaaid, foarme fan it substantyf *baal* (in *baal* tabak) as ferswierring fan it sizzen 'tabak hawwe', hjoeddedei al trochkronen yn de amtlike gearstalling *baaldagen*.

Yn noat 85 op s. 80 fan syn bydrage 'Die friesischen Wörter für Rad' (('Wheel') yn *Kopenhagener germanistische Studien I* (= *Festschrift Prof. Dr. P. Jørgensen*, 1969) komt Nils Århammar op it Sealter wurd *ōlk*, û.o. te finen op s. 40 fan Johann Friedrich Minssen syn *Mittheilungen aus dem Saterlande 2. Beend fersuurged fon P. Kramer* (Ljouwert 1965, Fryske Akademy nr. 270). De betsjutting is neffens dy útjefte 'hinterlistig'. Mei hokker wjergaders yn de besibbe spraken hinget it gear? Århammar jout foarsichtich syn betinken oer it komôf: 'vermutlich **āldlik* = aengl. *ealdlic*, mnl. *oudelijk* ("ältlich")'. Mar hoe is de betsjutting fan dy wurden te rimen mei dy fan *oolk*? Mei Århammar nim ik oan dat it Sealter wurd gearlutsen is, mar ik bring it leaver by Hollânsk *olijk*, dat neffens de wurdboeken (Van Dale 11. pr.) û.o. 'slim, doortrapt' betsjut. Dêrnêst ek 'leuk, gutig' en dan tinkt men efkes oan it út de NW-Dútske seelannen stammende *ulkig*, dat wol by Leechdútsk *ūle* 'ūle' (Friedrich Kluge, *Etym. Wtb, der deutschen Sprache* 21. pr. 1975) brocht wurdt en dan gjin inkel ferbân hawwe kin mei ús *oolk* en *olijk*; dat lêste sjocht Jan de Vries, *NEW*, as in ôflieding fan in âlder *ōde* 'licht' en wy fine it yn F. Holthausen syn *Altenglisches etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg, ²1963) werom as *éađe* 'leicht; angenehm, freundlich; gern, bald' mei ferwizingen nei *íeđe*, Aldsaksysk *ōdō*, Aldheechdútsk *ōdo* en Aldiislânsk *auð*.

Julianalaan 26
9801 BP Súdhorn

FJOUWER WURDSTUDZJES II

Teake Hoekema

Zusammenfassung

In Fortsetzung eines früheren Beitrags (Us Wurk 38 [1989] S. 55-58) werden eine Belegstelle der niederländischen nautischen Bezeichnung kalmaai von 1697, eine solche des Schiermonnikooger Wortes kallemooi (hier als Colle Mooei) aus dem Jahre 1702 sowie eine zuvor nicht erwähnte Etymologie der letztgenannten Bezeichnung beschrieben. Weiterhin werden P. Kramers Bedenken gegen die vom Autor vorgeschlagene Etymologie von saterländisch baarle 'sprechen' (Us Wurk 38 [1989]) S. 145-146) kommentiert. Zweifellos ist das Wort als [ba:lə] aus dem Niederdeutschen übernommen worden, wo die ursprüngliche Verbindung -rl- eine andere Position einnahm als in den von Kramer als Beispiel genannten saterländischen Wörtern wie koar(e)l usw., in denen das r erhalten blieb oder zu d wurde.

Op twa fan de 'Fjouwer wurdstúdzjes' op s. 55-63 fan jiergong 38 (1989) fan dit tydskrift komt hjir in koart ferfolch:

By 1. De Skiermûntseager *kallemooi*

Dat de skipsterm *kalmaai*, dy't ik hâld foar de oarsprong fan it Skiermûntseager wurd *kallemooi*, âld is, mei bliken dwaan oan it fynplak yn dit hânboek foar hellingbazen: Cornelis van Yk, *De Nederlandsche scheepsbouw-konst open gestelt /.../* (Gedruckt by Andries Voorstad, tot Delft, Voor Jan ten Hoorn. Boekverkoper tot Amsterdam Over 't Oude Heere Logement, 1697), ntl. op s. 85:2 /.../ 'Lange-Ribben, gemeenlijk *Kalmajen* geseid /.../.'

De term hat doe dus al net mear nij west. It eilanner feest hie yn dy tiid al de namme dy't it no noch hat. De hear Durk Th. Reitsma (Stiens) hat in hânskrift fan in 'Scholendinaer tot Soltcamp' út 1702, dy't dit skriuwt: 'Als de tweede daghe van Pinksten, so men veiert dat Feste van *Colle Mooei*. Alwaer een yder sich seer vroolick ende opgheweckt in begevete met sangh ende dansen. Die schriek Haene welke gehouden is in den top ener pael te verbliven gedurende dat Feste is door de ingesetenen van den Eylande seer bequaam in ene meste ener scip in de hooghte gebracht.' Reitsma - by fersin as K. Reitsma oantsjut - syn wichtige meidieling is te finen op s. 98 yn S.J. van der Molen syn bydrage 'De Kallemooi, de Pinkstermei van Schier' yn *Neerlands volksleven* 23 (1973) s. 95-101.

In wol tige ferliedlike etymology fan *Kallemooi* - my oan no to ûnbekend - jout Louise Mellema op s. 150-151 fan *Het eiland Schiermonnikoog* (Drachten

1964). Neffens har soe it ûntstien wêze út *Kal.* [= *Kalendae*] *Maiae* 'ien maaie'. Oarspronklik soe it dan dus net bûn west hawwe oan Pinkster. De term *Kal. Maiae* kin men fine yn âlde almanakken, mar hawwe dy sa rom ferspraat west dat sa'n wurd yn de folkstaal bedarje koe? En hokker needsaak wie der foar de eilanners om '(ien) mooi' te wikseljen mei de ôfkoarte Latynske oantsjutting?

By 3. Sealter *baarle* 'prate'

Pyt Kramer is op s. 145-146 fan jiergong 38 (1989) fan dit tydskrift weromkommen op myn stik oer de etymology fan it Sealter wurd *baarle* 'prate'. De *b*-anlaut pleaget him no net mear sasear, mar it wurd kin neffens him net mei in útsprutsen *r* yn it Sealtersk oernommen wêze en 'Dat betsjut dat de mûglike *r*-útfal yn *barlen* bûten it Sealtersk ta stân kommen wêze moatte soe en dêr jout Hoekema syn listke gjin foarbylden fan'. Ik wol mei Kramer graach oannimme dat it wurd al sûnder dy *r* yn it Sealtersk oernommen is en al soe it moai west hawwe dat der út it Leechdútsk *r*-leaze foarbylden by te bringen west hiene, no't dat net sa is hoecht dat net de deastek te betsjutten foar Matuszak en myn etymology. Wy skriuwe ommers yn it Frysk - aldergeloks - noch altyd rigen wurden mei in *r*, dy't al ieuwen lang net mear útsprutsen wurdt.

No soe it mei it Leechdútsk as transitotaal hielendal net sa frjemd wêze, at de *r* yn ús wurd al weiwurden wie ear't dat it Sealterlân ynkaam. Prof.dr. H. Niebaum (Grins) wie sa freonlik om my te wizen op 'e ûnder beskate betingsten al ier swakke posysje fan de *r* yn it Midleechdútsk (ferl. Agathe Lasch, *Mittelniederdeutsche Grammatik* § 243). Yn syn eigen wurk *Zur synchronischen und historischen Phonologie des Westfälischen* (Köln-Wien 1974) seit Niebaum op s. 99 '*r*' ist */.../* vor Dentalen und im Auslaut eigentlich meist nur in der Artikulationsstellung der Organe vorhanden'. Hy smyt it weiwurden fan it kleare *r*-lûd op 'e ynfloed fan de foargeande fokaal, net op dy fan it folgjende bylûd. Net sûnder belang liket my ek ta dat Lasch seit: 'Die zungenstellung des *r* war die *a*-stellung' (o.w. § 243). Niebaum hat gjin foarbylden fan */r/* foar */l/*, mar wol bygelyks [a:ve.¹d.n] 'arbeidzje'. Fan dat lêste foarbyld seit er: 'der *r*-Laut ist hier aber noch insofern spurenhaf erkennbar als "die Vokaldehnung ... in solchen Wörtern nichts anderes [ist] als eine besondere Realisierungsart des zwar latenten, aber immerhin vorhandenen *r*-Phonems"'. Dy lêste oanhaal stamt út Otto von Essen, *Kirchwerder bei Hamburg* (= *Lautbibliothek der deutschen Mundarten 33/34*) (Göttingen 1964) s. 16. At wy oannimme meie dat Sealtersk *baarle* út it Leechdútsk oernommen is yn it stadium [ba:lə] - likefolle at wy dy [a:] synkroan as in lang ienlûd of diakroan as in troch in weiwurden *r* ferlange koart ienlûd sjen moatte - liket it my ta dat alle beswieren tsjin de útstelde etymology ferfalle kinne. Gjin niget dat it tiidwurd him dan fierders hâldt en draacht as Sealtersk *staale* 'stalje, stelle; sette'.

Mar sels at de *r* yn *baarle* yn it Sealtersk noch útsprutsen west hawwe soe, stiet de *-rl-* yn dy foarm noch net op ien streek mei de oarspronklike *-rl(-)* yn Sealtersk *koarel* 'nôt', *waareld* 'wrâld', *heedel* 'flaakshaarl' ensfh. At wy dy heide bylûdferbiningen nammentlik besjogge út it kritearium implosion of explosion wei, moatte wy de *-rl-* yn *baarle* notearje as $\rightarrow\leftarrow$ (implosion-explosion) en de oare as $\rightarrow\rightarrow$ (implosion-implosion).¹

Julianalaan 26
9801 BP Zuidhorn

¹. Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale* (Paris 1949) s. 79ff.